

Обернення модерної утопії «нескінченного прогресу» (М. Еліаде) антиутопією глобальних проблем людства закономірно спричиняє розчарування в раціоналістичному оптимізмі науки XIX ст., втрату віри у всемогутність науково-технічного прогресу та породжує протестні настрої, що поширюються на тлі формування глобального інформаційного простору. В контексті критики сучасної цивілізації Заходу подібне протиставлення може проектуватися в соціально-політичний дискурс і набувати своєрідного революційного звучання. Наприклад, на думку французького автора Б. Роже, сучасна наука слугує експлуатації спочатку природи, а згодом, відтак, самої людини. Алхімія ж, навпаки, завжди була «мистецтвом любові»: вона прагне не домінувати над природою, а діяти в гармонії з нею. Відтак старе ремесло та молода «антинаука» в соціальному дискурсі виражають одне й те ж – відмову від технократичної спеціалізації, ефективності у будь-яку ціну, меркантильного утилітаризму. «Алхімічний міф по суті є не таким далеким від тієї філософії, що надихає деяких сучасних критиків. Make love not technology... Вибір – між двома типами суспільства, поглядами на життя, концепціями влади».

Відтак феномен алхімії в сучасному світі набуває рис андеграундної субкультури, що посідає власну нішу в соціокультурному просторі Заходу. Хоча К. д'Іже, послідовник Фулканеллі, відстоюючи якісну своєрідність та автентичність алхімічної традиції в сучасному світі, й прагне принципово відмежувати алхімію Заходу від образів модерної науки, паранауки (наприклад, «гіперхімії») або цілковито спіритуалістичної практики, пошуки сучасних герметиків набувають різноманітних форм – від духовних технік на кшталт йоги – до паранаукових лабораторних дослідів із використанням найновіших винаходів природничих наук.

УДК 327.2

СОЦІАЛЬНА ЕВОЛЮЦІЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В. О. Скворець

В сучасному світі відбуваються суперечливі зміни, що характеризуються, з одного боку, прогресом у науково-технічній, виробничій та інформаційній сферах, а з другого боку, посиленням соціальної деградації не лише соціальних груп та спільнот, а й цілих країн. Соціальні зміни в різних країнах світу, можна адекватно оцінити лише в контексті аналізу процесів соціальної еволюції. Г. Спенсер обґрунтував ідею соціальної еволюції, сутність якої полягає в розвитку соціального організму, ускладненні його структури, диференціації функцій його складових, посилення взаємодії між ними. Ідеї соціального організму і соціальної еволюції сприяли формуванню теорії структурного функціоналізму, але у вченні Г. Спенсера не враховувалася творча роль людини у творенні суспільства, основним фактором визнавалися еволюційні процеси.

О. Зінов'єв констатує, що всі відомі теорії соціальної еволюції виходили з явного і неявного погляду на еволюцію людства як на стихійний і невідконтрольний волі та свідомості людей природно-історичний процес. Але в другій половині XX століття відбувся еволюційний перелом, соціальна сутність якого полягає, по-перше, в переході людства від епохи суспільств до епохи надсуспільств, по-друге, в перетворенні історичного процесу зі стихійного та некерованого в проєктований та керований [1, с. 290, 455]. За оцінкою вченого, будівництво соціалізму в СРСР було першою успішною спробою керованої соціальної еволюції, а потім ініціативу перехопив Захід, нав'язуючи країнам усього світу свою модель соціальної еволюції.

Зміст соціальної еволюції завжди відображається зміною форм соціальної організації життя людей. Аналізуючи глобалізацію, О. Зінов'єв зазначає, що після Другої світової війни почався процес перетворення західної цивілізації в надцивілізацію західністського типу. В рамках західних країн («національних держав») сформувалася певна «надбудова» над компонентами їх соціальної організації – наддержава, надекономіка, надідеологія тощо. З їхньої взаємодії утворилися «надбудовні» об'єднання наднаціонального та міжнаціонального масштабу, а також об'єднання, що охоплює весь західний світ, тобто, глобальне надсуспільство. Еволюційний процес людства прийняв такий вигляд, який характеризується в цілому поняттями «західнізація», «американізація» та «глобалізація». Всі ці поняття позначають один і той же процес, що лише розглядається з різних точок зору. Цей процес в реальності є підкоренням всього людства західним світом як єдиним цілим. «Соціальна сутність глобалізації полягає в тому, що це найграндіозніша спланована та постійно планована в деталях і керована в основних аспектах війна західного світу не просто за світове панування, а за оволодіння еволюційним процесом людства та управління ним у своїх інтересах» [1, с. 248–249].

Головним противником західністського надсуспільства в еволюційній війні був Радянський Союз, який, на думку О. Зінов'єва, випередив західний світ в еволюційному відношенні більш як на півстоліття. Для Заходу проблема розгрому СРСР була не просто проблемою ослаблення воєнного, політичного, ідеологічного і економічного конкурента. Це проблема знищення еволюційного конкурента, що загрожував побудувати світовий порядок за своїм планом і мав на це реальні шанси. Після краху радянського блоку і Радянського Союзу головною перепорою на шляху західністського надсуспільства до світової гегемонії стає комуністичний Китай [1, с. 255, 259]. Тому основними моделями соціальної еволюції країн сучасного світу можна розглядати трансформацію суспільства на засадах Вашингтонського або Пекінського консенсусу.

Основною передумовою Вашингтонського консенсусу було соціально-економічне становище країн Латинської Америки, які в 1980-х рр. опинилися в безнадійній борговій кабалі кредитів великих американських банків, виданих, в т.ч., під гарантії МВФ, Світового банку та американського уряду (більше 500 млрд. дол.). «Вашингтонський консенсус» було створено як план для країн Латинської Америки, що спрямований на досягнення стабілізації і стійкості в цих країнах з метою забезпечення повернення боргів американським банкам. Цим країнам запропонували програму структурної перебудови економіки, що включала наступні 10 пунктів: 1) приватизація; 2) фінансова дисципліна; 3) переорієнтація державних видатків; 4) реформа оподаткування; 5) фінансова лібералізація; 6) лібералізація торгівлі; 7) досягнення конкурентоздатності валютних курсів; 8) цінова лібералізація; 9) відкриття кордонів для прямих іноземних інвестицій; 10) зміцнення майнових прав власників [2].

Механізм Вашингтонського консенсусу склався як система взаємодії сукупності держав-боржників і міжнародних установ-кредиторів, діяльність яких спирається на інтереси та підтримку США, країн Заходу та пов'язаних з ними транснаціональних корпорацій (ТНК). О. Шнипко доводить, що сутність Вашингтонського консенсусу полягає в цілеспрямованій заміні національної державно орієнтованої моделі економічних реформ моделлю монетаристською. Задум полягав у зламі національно-державного економічного регулювання, забезпеченні відкритості ринків незахідних країн, створенні передумов транснаціональному капіталу для заволодіння ними. Саме тоді стартував процес перерозподілу світового багатства на користь ТНК і провідних країн Заходу. При цьому сам Захід для себе рецептів Вашингтонського консенсусу не використав [3, с. 165]. Ю. Пахомов доводить, що невірними є твердження, згідно яким реформи за рецептами МВФ (тобто Вашингтонського консенсусу) були успішними. Висновок Комісії Конгресу США (Комісії Кокса) засвідчує: «Курс МВФ призвів до

нищівного провалу реформ і відкинув Росію та інші республіки колишнього СРСР на задвірки світового співтовариства» [4, с. 5, 6].

Наслідки реалізації економічних реформ за моделлю Вашингтонського консенсусу виявилися невтішними практично для всіх країн, у яких вони проводилися. Дослідження, здійснене Б. Джонсоном і Б. Шефером у 1997 році для «Фонду спадщина» (Heritage Foundation), показало, що в період з 1965 по 1995 рік МВФ прагнув «врятувати» 89 країн. Сьогодні 48 із них знаходяться приблизно в тій же ситуації, що й до отримання коштів МВФ, а 32 стали ще біднішими, опинившись в економічному колапсі [5]. О. Шнипко констатує, що в другій половині ХХ ст. виникли нові механізми стратифікації людства і розподілу світу на цивілізаційні кластери, позначені як «золотий мільярд», «другий клас», «третій клас». Ареал «золотого мільярда» охоплює близько 30 країн – технологічних лідерів, які генерують, акумулюють та інтенсивно застосовують високі технології, зросли до рівня інформаційних суспільств, а також інтелектуально експлуатують решту світу. До категорії «другого класу» відносять 30–40 країн, які певною мірою спроможні брати участь у створенні високих технологій і ставлять перед собою цілі розвитку, схожі з орієнтирами країн-лідерів. Табір аутсайдерів («третій світ») об'єднує 120-130 країн, нездатних до конкурентного саморозвитку в глобалізованому середовищі, приречених на бідність, прогресуючий занепад та деградацію [6, с. 7–8].

Основними передумовами появи Пекінського консенсусу стали успіхи економічних реформ у Китаї та розчарування наслідками Вашингтонського консенсусу. Поняття «Пекінський консенсус» ввів до наукового обігу Джошуа Купер Рамо (2004 р.), який розглядає «пекінський консенсус» як альтернативу «вашингтонському консенсусу» [7]. Проводячи власні реформи Китай на 2001 рік створив 15 промислових галузей, що дало 300 мільйонів робочих місць кваліфікованої праці. Китай виконав два глобальних завдання: 1) розв'язав проблему самозабезпечення продуктами харчування (маючи 7% орних земель світу, Китай забезпечує продуктами харчування більш як 1,2 млрд. населення); 2) повністю забезпечив себе товарами легкої промисловості. У Китаї за межею бідності живе лише 5 % населення [8, с. 138].

Фахівці Лондонського центру міжнародної політики визначили відмінності між двома моделями. Якщо вашингтонський консенсус «ощасливив одних банкірів», то пекінський консенсус працює в інтересах простих людей. Його мета – забезпечення зростання економіки при збереженні незалежності. Відмінні риси – «рішуче прагнення до інновацій та експериментів», (спеціальні економічні зони), «захист державних кордонів та інтересів», «накопичення інструментів асиметричної сили» (потужні валютні резерви). Китайська модель видається універсальною відповіддю на виклики сучасності [9].

Аналіз Вашингтонського і Пекінського консенсусу як моделей соціально-економічної трансформації суспільства засвідчує, що суб'єкти цих моделей стали основними конкурентами в соціальній еволюції сучасного світу.

Література

1. Зиновьев А. Несостоявшийся проект: Распутье. Русская трагедия: [сб.] / Александр Зиновьев. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2009. – 542 с.
2. Вашингтонский консенсус: причины появления. – Режим доступа: http://studme.org/159502107893/ekonomika/vashingtonskiy_konsensus_prichiny_poyavleniya
3. Шнипко О. С. Економічна влада в системі соціальних координат / Олександр Сергійович Шнипко. – К.: ПАТ «ВІПОЛ», 2012. – 403 с.
4. Пахомов Ю. МВФ: урок для України / Ю. Пахомов // Економічний часопис – XXI. – 2003. – № 1. – С. 3–8.

5. Мямлин К. «Вашингтонский консенсус» против «пекинского консенсуса» // Око планеты. – 19.02.2010. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://oko-planet.su/politik/politikmir/31695-vashingtonskij-konsensus-protiv-pekinskogo.html>
6. Шнипко О. Інноваційний дефолт України: економіко-технологічний контекст: Монографія / О.С. Шнипко. – К.: Генеза, 2009. – 248 с.
7. Пекинский консенсус как согласие наций. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.intelros.ru/pdf/Rus_Jornal/49/10.pdf
8. Павловський М. А. Стратегія розвитку суспільства: Україна і світ (економіка, політологія, соціологія). – К.: Техніка, 2001. – 312 с.
9. Маслов О. Ю. Конкуренция глобальных Проектов: «Вашингтонский консенсус» vs «Пекинский консенсус» // Ежедневное независимое аналитическое обозрение. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.polit.nnov.ru/2009/01/06/gistpewashproj2/>

УДК 304.5:911.3

СТЕНЫ КАК ПОСЛЕДНЯЯ ПОПЫТКА ГОСУДАРСТВ УТВЕРДИТЬ ГРАНИЦЫ

Р. Х. Халиков

Построить стену, разграничив зоны безопасности и зоны риска – в XXI веке такое возможно прежде всего в символическом смысле. Трудно ожидать, что в эпоху Web 2.0, боевых дронов и других достижений цивилизации стена на границе может уберечь от наступающих сил противника или хотя бы контрабанды. Впрочем, стена, настоящая стена из бетона и колючей проволоки, может нести и символическую нагрузку, обозначая границы территории, в пределах которых государство берет на себя ответственность, а извне оставляет неконтролируемую и потенциально вражескую территорию. В этом контексте интересными примерами успешного и не слишком строительства являются Турция и Украина, которые в течение последних нескольких лет работают над проектами стен на границе.

Турция строит стену на границе со страной, которая хотя и не воюет с ней, но является потенциальной угрозой из-за неуправляемой внутренней ситуации. Значительные территории сирийского приграничья контролируются группировками, которые считаются в Турции террористами (YPG и до недавнего времени – IS). Следовательно, в 2014 году Турция начала строить линию укреплений вдоль границы, и на начало 2017 года уже была готова стена длиной около 300 км, состоящая из бетонных блоков высотой 3 м, нескольких линий колючей проволоки, опорных пунктов охраны и т.п. (то есть почти треть границы между Турцией и Сирией) и, по словам официальных турецких медиа, это существенно снизило количество незаконных пересечений границы. Линию фортификационных сооружений, которая должна включать в себя не только бетонные и земляные валы, но и опорные пункты, траншеи и т.д., начали строить также и на границе Украины и РФ, и тоже в 2014 году. Несмотря на то, что РФ не объявляла Украине войны, она считается агрессором, а значит стена на границе не менее символична для Украины, чем для Турции. Однако к началу 2017 года проект почти не был реализован. Очевидно, что проект имел скорее символический и электоральный характер, как и проект стены между США и Мексикой, анонсированный Дональдом Трампом и привлечший к нему внимание ксенофобски ориентированного электората на выборах Президента США. Реальное создание стены в данном случае не является необходимым, поскольку целью проекта